

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВ

М. О. ТИМОШЕНКО

**МІЖНАРОДНІ ГУМАНІТАРНІ СТРАТЕГІЇ:
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА**

Київ – 2015

УДК 130.2(075.8)
ББК 71.045я73+85.310я73
Т 41

Рецензенти

Ю. С. Сабадаш, доктор культурології,
професор кафедри культурології та інформаційної діяльності
Маріупольського державного університету

І. В. Петрова, доктор культурології, професор,
завідувач кафедри культурології
Київського національного університету культури і мистецтв

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів
(Лист № 1/11-10894 від 30.07.2015)*

Тимошенко М. О.

Т 41 Міжнародні гуманітарні стратегії: теорія і практика :
підручник. – К. : НАКККіМ, 2015. – 160 с.

ISBN 978-966-452-202-8

У підручнику розкрито теоретичні та практичні аспекти міжнародних гуманітарних стратегій, окреслено механізми формування найвищого смислового рівня спілкування людей, ноетики культури, засобами мистецтва. У контексті здійснюваного міжнародного діалогу та виявлення творчих інтенцій у цьому діалозі проаналізовано діяльність Міжнародної суспільно-патріотичної фундації «Дні України» і фестивалів сучасної музики «Київ Музик Фест» і «Два дні й дві ночі».

Для студентів, викладачів мистецьких навчальних закладів, керівників колективів, спеціалістів галузі культури та мистецтв.

УДК 130.2(075.8)
ББК 71.045я73+85.310я73

ISBN978-966-452-202-8

© Тимошенко М. О., 2015
© Національна академія керівних
кадрів культури і мистецтв, 2015

ЗМІСТ

Вступ	4
РОЗДІЛ 1. Системологічний дискурс сучасної культури як передумова цілісності культурологічної теорії	6
1.1. Актуальні аспекти системного підходу до гуманітарного досвіду культури.....	6
1.2. Поняття про гуманітарну стратегію та ноологічні виміри культурної свідомості	15
1.3. Поетика та семантика як культурологічні категорії	23
Висновки до розділу 1	32
Питання для самоперевірки.....	33
РОЗДІЛ 2. Діалог культур у сучасній Україні: від акультурації до глобалізації	34
2.1. Діалог культур як семіотичне явище та провідне поняття культурології	34
2.2. Праксеологічний підхід до процесу взаємодії української та європейської культур.....	41
2.3. Національно-стильові чинники міжкультурного діалогу.....	50
2.4. Роль музичного мистецтва у створенні цілісної картини сучасного «гуманітарного світу».....	59
Висновки до розділу 2.....	76
Питання для самоперевірки.....	77
РОЗДІЛ 3. Людина-митець як джерело та чинник гуманітарної стратегії.....	78
3.1. Персоніфікація як спосіб усвідомлення та презентації ціннісного культурного досвіду	78
3.2. Катарсичні виміри сучасної людини та образ «людини світу» ...	90
3.3. Від міжособистісної взаємодії до міжнародної: про значення спеціальних гуманітарних заходів та акцій в культурному житті сучасної України («Дні України в Європі»)	100
3.4. Роль мистецького полілогу в процесі культуротворення: емпатійно-практичні форми міжнародної взаємодії	112
Висновки до розділу 3	138
Питання для самоперевірки.....	149
Література.....	141
Додаток 1	158

ВСТУП

Одним з найбільш актуальних питань для сучасної культурології, мабуть, і для будь-якої гуманітарної дисципліни, є питання про рушійні сили людської культури, тобто культури, створеної людиною та, водночас, здатної вирощувати, формувати, перетворювати та вдосконалювати власного творця – людську особистість. Це зумовлює необхідність розширювати, збільшувати дискурсивний простір сучасної культурології, знаходити нові напрями та методи обговорення часопросторових вимірів культури, її історичної динаміки та сучасного стану – у їх структурно-семантичній єдності та цілісності.

Гуманітарна стратегія – вибір такої концепції людського (гуманітарного) розвитку, що дозволяє зростати творчому потенціалу людини та негентропійній здатності культури, – передбачає граничне наближення процесів культуротворення та людинотворення, виокремлення й спеціальне вивчення феномена духовного та символічних засад культурної реальності. Гуманітарні стратегії формують «картини світу» та цілісний образ людини не лише щодо певного історичного періоду існування людської спільноти, але й стосовно всього історичного досвіду буття людини у культурі, котрий утворює своєрідну «ціннісну вертикаль» культурної пам'яті. У зв'язку з цим пропонується особливий ціннісно-смісловий вимір культури, що визначається як ноологічний і є проявом творчої активності людської свідомості, Розуму (ноосу – грец.). Гуманітарні стратегії набувають різноманіття, множинності вияву у формах заходів, акцій, комунікативних інституцій, мас-медійних презентацій тощо, стаючи суттєвим чинником, рушієм глобалізації – з позитивного боку цього процесу, сприяючи зустрічному руху акультурації й інкультурації, навіть їх «діалогічній співпраці».

Необхідним компонентом успішної реалізації гуманітарної стратегії є музика як найбільш «чистий» естетичний феномен, що завжди утверджує «естетичну доброзичливість» культурного світу та найглибше проникає до катартичної сутності людини – до «людяності» як прихованого осередку, «місця збирання» особистості. Серед усіх жанрово-стильових форм музики особливого значення в національно-стильовому просторі української культури посідає хорова творчість, що являє собою особливо щільну єдність колективного й особистісного начал, соціальної й індивідуальної форм людської свідомості.

Стратегічно-гуманітарну спрямованість сучасної української культури обумовлюють три головні складники: визначення основних складових системологічного підходу до вивчення сучасної української культури; виявлення характеру та значення міжкультурного діалогу (форм міжнародної співдружності), способів та наслідків його організації в сучасній Україні; усвідомлення ролі людини – особистісної свідомості як головного чинника гуманітаризації культури та її стратегічного скеровування.

Взірцем потрібної актуальної гуманітарної стратегії постає діяльність Міжнародної суспільно-патріотичної фундації «Дні України», виникнення якої її засновники справедливо вважають «кроком, продиктованим часом» та «об'єднанням професіоналів нової формації».

Важливою ознакою міжнародного діалогу засобами музичного мистецтва постають фестивалі нової музики, котрі впродовж останніх двох десятиліть свідчать про активність інтеграції сучасної української музичної культури в європейський музично-творчий процес. Вони визначають напрями розвитку мистецтва та формують нові ідеї, що творять особливий механізм регулювання й коригування естетичних смаків. Тому фестивалі сучасної музики можна справедливо називати творчою лабораторією, у якій відбувається процес утворення нових течій і напрямів, розроблюються нові форми мистецького діалогу – і як жанрово-стильового, і як міжособистісного.

Щодо здійснюваного міжнародного діалогу та виявлення творчих інтенцій у цьому діалозі українських митців провідними показані два фестивалі, що, водночас, втілюють дві основні тенденції розвитку цього явища – «Київ Музик Фест» та одеський «Два дні й дві ночі».

У підручнику окреслено поняттєві засади оцінки феномена національної культури, зокрема хронотопічних чинників сучасної української культури; запропоновано суттєво оновлений підхід до усупільнених форм мистецьких акцій, здатних покращувати процеси діалогічної взаємодії української та європейської культур.

Матеріали видання можуть бути застосовані в таких навчальних курсах, як: теорія та історія культури, естетика, історія української культури, методологія культурознавства, теоретичні і практичні проблеми сучасної культурології, музична культурологія й ін.

Розділ 1

СИСТЕМОЛОГІЧНИЙ ДИСКУРС СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЦІЛІСНОСТІ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ТЕОРІЇ

1.1. Актуальні аспекти системного підходу до гуманітарного досвіду культури

Галузь культурологічних спостережень і завдань потребує системного підходу, застосування якого надасть можливість виявити нові якісні можливості цього методу дослідження.

Системний підхід у культурології, як вказує Ю. Осокін [113, с. 426–428], спрямований на інтеграцію дослідного матеріалу, накопиченого в різних галузях гуманітарного знання, які займаються вивченням культури (філософія культури, теорія культури, мистецтво-знавство, психологія культури, соціологія культури, історія культури тощо), і реалізує прагнення до аналізу культури в парадигмі, що задається теорією систем. У рамках системного підходу культуру розглядають як систему, що складається та функціонує у взаємодії об'єктивної та суб'єктивної форм, раціональної й емоційно-чуттєвої її складових, культурно-інноваційних механізмів і властивих культурі способів забезпечення тотожності до самої себе, процесів поширення (трансляції) і «присвоєння» культурних цінностей та ін.

Отже, важливим стає визначення особливостей гуманітарної системи як системи *ноологічного типу*, доведення приналежності української культури, у її сучасному стані, до названого типу.

Складність реалізації системного підходу пояснюється насамперед тим, що і культура загалом, і самі по собі окремі її компоненти (мистецтво, етика, релігія, міфологія й ін.) являють собою системи високої складності (їх характеристики вивчають у різних галузях гуманітарних досліджень, усередині яких, відповідно, виникають різні школи зі своїми науковими «домінантами»). У зв'язку з цим одне з найважливіших завдань системного підходу – виробити системно-цілісне визначення феномена культури, усі інші трактування якого були б окремими випадками цього визначення.

Найважливіший момент, що забезпечує можливість застосування системного підходу – формалізація культурологічного матеріалу.

Це означає, що з культурними об'єктами та процесами необхідно зіставити деякі стабільні, незмінні поняття, у результаті чого стає можливим виявити взаємини, які існують між цими поняттями, і тим самим розкрити зв'язки, які спостерігаються в реальній дійсності.

Звідси випливає, що системний метод полягає у виявленні необхідного та достатнього набору загальносистемних характеристик, що визначають специфіку даної культури (культурно-історичного періоду) або окремих її елементів і компонентів (що являють собою системний об'єкт), скеровані до інваріантної реконструкції ходу та результатів культурних процесів [113, с. 427–428].

Енциклопедичний словник Брокгауза й Ефрона пропонує визначення системи як «поєднання однорідного знання в одне ціле», під-ставою для якого служить одне загальне начало або загальний принцип. «Можливість системи дана у відносинах підпорядкування і поділу понять, необхідність її – у єдності мислення, яке не заспокоюється, поки не підведе різноманітні відомості в різні групи наукового знання, а останнього не об'єднає в цілісній єдиній філософській системі» [194, с. 90]. Примітною є вказівка на те, що «прототипом системи служать супідрядні поняття, що містяться в обсязі вищого; підпорядкування понять і поділ їх розростається в класифікацію. Від класифікації система відрізняється тим, що має на увазі пізнання предметів, а не довільне поєднання понять на підставі суб'єктивного принципу. Система, як наукова, так і філософська, служить відображенням звичайного порядку; навіть з точки зору критичної філософії, яка вважає всяку закономірність лише продуктом свідомості, система є відображенням об'єктивної дійсності – тільки ця дійсність перенесена у внутрішній світ» [194, с. 90].

Як відомо, саме слово «система» грецького походження й означає щось «ціле, складене з частин»; безліч елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках один з одним, утворюють певну цілісність, єдність [152, с. 1215]. У «Словнику російської мови» С. І. Ожегова виділено аналогічні властивості системи [112, с. 624].

Таким чином, у більшості визначень «системи» таке явище розглядають як множину елементів, станів тощо, що знаходяться в чітко упорядкованих залежностях. Наприклад, у роботі В. Садовського

система ідентифікована як упорядкована певним чином множина взаємопов'язаних між собою компонентів тієї чи іншої природи, що характеризується єдністю (цілісністю), яка виражається в інтегральних властивостях і функціях множини [142].

Показово, що енциклопедичний словник Брокгауза й Ефрона стосується і музики, представляючи її як розташування в чіткому та послідовному порядку частин, що складають музичне ціле, або як розташування теоретичних визначень – виклад якого-небудь учення, наприклад про нотну систему, лінійну систему, тональну систему тощо [194, с. 90].

Виявлення сутності системи є неможливим без особливих системних досліджень. *Системні дослідження* в цілому та системний підхід, який є їх складником, являють собою важливий етап у розвитку методів пізнання. «Системний підхід – це загальнонауковий методологічний напрямок, що розробляє методи і способи дослідження складноорганізованих об'єктів (систем). Системний підхід спрямований на теоретичне розгортання знання, на формування і розвиток специфічних предметів наукового дослідження. Системний підхід виходить насамперед з якісного аналізу цілісних об'єктів та явищ і розкриття механізмів інтеграції їх частин у ціле» [98, с. 5].

«Філософський словник» визначає системний підхід як «методологічний напрям у науці, основне завдання якого полягає в розробці методів дослідження і конструювання складноорганізованих об'єктів – систем різних типів і класів» [177]. У «Радянському енциклопедичному словнику» системний підхід визначають як «напрямок методології наукового пізнання і соціальної практики, в основі якого лежить розгляд об'єктів як систем», з акцентом на тому, що системний підхід «орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, на виявлення різноманіття типів зв'язків у ньому та зведення їх у єдину теоретичну картину» [152, с. 1215].

У системному дослідженні аналізований об'єкт розглядається як певна множина елементів, зв'язок між якими забезпечує цілісні (або холістичні) властивості цієї множини. Основна увага приділяється саме виявленню різноманіття зв'язків і відносин, що мають місце як усередині досліджуваного об'єкта, так і в його взаєминах із зовнішнім оточенням – середовищем. Властивість об'єкта як цілісної системи визначається не тільки і не стільки підсумовуванням якостей її окремих елементів, скільки властивостями його структури, особливими системоутворювальними інтегративними зв'язками

розглянутого об'єкта. Отже, внутрішня структурна залежність елементів може розглядатися як характеристика системного цілого, але також і зовнішні зв'язки цієї системи як певного структурного типу з іншими формами структурування стають важливими показниками стану системи.

Системний підхід є теоретичною й методологічною базою системного аналізу. Загальна теорія систем – спеціальнонаукова та логіко-методологічна концепція дослідження об'єктів, що являють собою системи. Загальна теорія систем тісно пов'язана із системним підходом і є конкретизацією та логіко-методологічним вираженням його принципів і методів [110].

Перший варіант загальної теорії систем висунув Людвіг фон Берталанфі [161] – один із визнаних у західному науковому світі засновників системології. Наприкінці 40-х років Л. фон Берталанфі проаналізував особливості організації відкритих біологічних систем. Необхідно відзначити, що основна ідея загальної теорії систем Людвіга фон Берталанфі полягає у визнанні ізоморфізму законів, які керують функціонуванням системних об'єктів. Важливою заслугою Берталанфі є дослідження відкритих систем, які постійно обмінюються речовиною й енергією із зовнішнім середовищем [161].

Сукупність методів системного підходу, системного аналізу та загальної теорії систем визначаються в літературі як «системологія» [59; 78]. Не тільки термін, а й методи, будова системології, тенденції розвитку цієї галузі знання сформувалися передусім на основі природничих наук і були сприйняті точними науками. Однак, незважаючи на увагу до теорії систем ряду сучасних філософів, а також на те, що багато хто з дослідників-системологів приходив до філософських обґрунтувань принципів, для гуманітарних дисциплін системологія залишається відкритою галуззю, хоча загальноновизнано, що вона може озброїти гуманітарні науки єдиними критеріями, спільними дискурсивними принципами.

Основні положення системології на початку століття розробив О. О. Богданов у капітальній праці «Тектологія. Загальна організаційна наука»[24]: автор значно випередив свій час, і, як зазвичай буває в таких випадках, його праця залишалася тривалий час незатребуваною. Богданов встановив *основні закономірності організації та розвитку відкритих, тобто взаємодіючих із середовищем систем.*

Зокрема, було постульовано такі положення:

- самоорганізація систем на основі біорегуляції (зворотного зв'язку);
- нестійкість динамічної рівноваги систем, обумовлена впливом середовища, що і є рушійною силою їх розвитку;
- закономірність виникнення криз як шляху вирішення внутрішніх протиріч систем;
- дивергенція систем і збільшення їх розмаїття, зв'язок останнього зі стійкістю систем;
- прогресивний і незворотний вектор розвитку систем;
- загальний зв'язок, просторова та часова безперервність систем у світовому розвитку.

Богдановим, крім того, було встановлено універсальність загальних принципів організації систем, котра в окремих проявах залежить від їх специфічної природи.

Особливе значення для розвитку системології мали роботи І. Пригожина про поведінку систем в умовах, віддалених від стану рівноваги. Відповідно до цих поглядів змінилося й саме поняття «само-організації». Уявлення про останнє стосовно кібернетики були розвинені 1947 року в роботі У. Росс Ешбі «Принципи самоорганізації динамічної системи». У ній самоорганізація визначалася як здатність систем спонтанно змінювати свою структуру залежно від досвіду та зовнішнього впливу. По суті, в основі самоорганізації знаходили механізм самонавчання, моделлю якого було становлення нервової системи в онтогенезі. Такі системи, самоорганізація яких заснована на властивих їм внутрішніх механізмах управління, отримали назву класичних [60].

Системологія забезпечує культурологів особливим видом дослідницької логіки, а саме – системною логікою, при цьому, за способом охоплення досліджуваного предмета її можна порівняти з математикою, а за рівнем узагальнення – з діалектикою. Діалектичну логіку й математику можна розглядати як окремі випадки системології. Так, будь-які діалектичні закони можуть бути детально розписані на мові системної логіки. Математику ж можна розглядати як абстраговані від природничої змістовності випадки гранично адаптованих до навколишнього середовища систем. Останні набувають у цій ситуації закритий характер, а всі властивості елементів систем і відносин між ними фіксуються за допомогою аксіом [25].

Таким чином, на основі зазначеного вище необхідно підкреслити, що в основі біологічних, фізико-математичних, кібернетичних систем лежить знаходження та обґрунтування універсальних критеріїв системотворення.

Поняття *гуманітарні системи* запровадив видатний математик Л. Заде для позначення систем, на поведінку яких значний вплив здійснюють судження, сприйняття й емоції людини [113]. Відповідно до позиції Л. Заде, гуманітарні системи відрізняються високим рівнем невизначеності, багатофакторності і, як наслідок цього, імовірнісними законами існування. Як вказував М. Бахтін, головна відмінність гуманітарного знання від точного в тому, що «точні науки – це монологічна форма знання: інтелект споглядає річ і висловлюється про неї... Гуманітарні науки – науки про дух» [13, с. 383–384].

Необхідно розглянути ще деякі особливості системної методології, які ведуть у бік її застосування до гуманітарного пізнання, у кінцевому рахунку пояснюючи створення теорії гуманітарних систем.

З позиції системології діяльність людини в ціннісно-смысловому, аксіологічному аспектах спирається на поняття *якості організованості* системи. Головним чином це треба відносити до стійких правил збереження форм і руху, що однаковою мірою стосується і живих організмів, і соціальних систем, реалізується в принципах їх самозбереження. Засобом досягнення цієї мети стає гармонізація обмінних процесів усередині самої системи й у її співвідношеннях з навколишнім середовищем [25].

Самоорганізацією в культурі, відповідно до теорії Г. А. Аванесової [1], є прояв внутрішньої здатності культури реалізувати та самоздійснювати процеси свого регулювання. Системний «пристрій» культури пояснюється, з одного боку, її природою, з іншого – змістом і метою її функціонування. Таким чином, об'єднання культури в цілісну систему, її інтеграція може пояснюватися особливим характером структурних і функціональних взаємин її складових елементів, які, своєю чергою, формуються внаслідок цих взаємозв'язків.

Аналітичний підхід до явища самоорганізації в культурі ґрунтується на *синергетичній парадигмі*, що розвиває ідеї самоорганізації складних систем. Функціонування соціокультурних систем коригується системою прямих і зворотних зв'язків, які утримують позитивний або негативний для розвитку цих систем характер дій. Негативні зв'язки підтримують збереження сформованих структур і відносин; позитивні забезпечують

сприйнятливість системи до нової інформації, обмін енергією із зовнішнім середовищем. Співвідношення між позитивними і негативними зв'язками забезпечує ступінь стійкості й мінливості цієї культури, її зростання, якісну трансформацію, здатність розвиватися в мінливих умовах існування [1, с. 396–397].

Перебування культури в стані динамічної стійкості відносно, оскільки на кожному окремому рівні культурних змін можна спостерігати, що еволюція систем та елементів культурного середовища йде неоднорідно, безперервно, дискретно, через проходження різних кризових ситуацій, котрі можна розглядати як «нестійкий стан». Саме нестійкість є найважливішим моментом у процесі розвитку культури, що дає імпульс процесам самоорганізації.

Порушення щодо сталого стану є наслідком накопичення кількісних і якісних змін культурного цілого. Можливість нових варіантів розвитку мовби породжується в кожній точці культури, а напрям розвитку залежить від безлічі суб'єктивних уподобань і пріоритетів. Це створює ситуацію, коли кожний стан соціокультурної системи виступає як біфуркаційний. Неврегульоване, спонтанне зіткнення суб'єктивно розумних ліній поведінки величезного числа людей могло б призвести до соціального хаосу. Проте в культурі виробляються такі механізми, які підпорядковують цю індивідуальну спонтанність певним правилам і тим самим упорядковують її [1, с. 396–397].

Таким чином, здатність системи до самоорганізації, тобто до «самонавчання», самовпорядкування (до «самозростання логосу»), може пояснюватися, по-перше, негентропійним «завданням» системи, по-друге, її зв'язком з гуманітарними процесами – її відгуком на гуманітарні процеси, що відбуваються у світі. Ці дві тенденції логіки системи дозволяють також виділяти той її тип, для якого ці тенденції є визначальними, які реалізують їх найбільш глибоко – для «ноологічної» системи, або «системи ноосферного гуманізму».

Поняття ноосфери та ноосферного гуманізму набувають усе більшого значення впродовж усього ХХ століття. Як вказує О. Шабага, *ноосфера* (або сфера розуму) визначається як «особливий етап у розвитку біосфери, у якому вирішальне значення набуває духовна творчість людства» [190, с. 317–318]. В основі теорії ноосфери лежать уявлення Плотіна про еманациї Єдиного в Розум і Душу, з подальшою трансформацією останніх знову в Єдине. Людина в Плотіна прагне вийти за межі Душі у сферу Розуму, щоб потім долучитися до Єдиного. В авторів теорії ноосфери, таких як Е. Ле Руа,

В. Вернадський, П. Тейяр де Шарден, людина також прагне перейти у сферу розуму та розчинитися в Бозі (Тейяр де Шарден) або, охопивши науковою думкою всю планету, рухатися в напрямку осягнення Божественних законів (Вернадський). Ідеї Плотіна були сприйняті Ле Руа, Вернадським і Тейяр де Шарденом у бергсоніанському дусі. Вплив Бергсона на створення теорії ноосфери полягав у висунутому ним положенні про «творчі еволюції». На його думку, життя – така ж «вічна складова буття, як матерія та енергія», а її розвиток пов'язаний з творчим поривом космічного значення. Водночас, якщо Ле Руа і Тейяр де Шарден розвивали свої концепції в рамках католицького модернізму, Вернадський спирався на коло наукових і релігійних ідей, висунутих російською космізмом. Теорія «Екстрему» – променистої духовної особистості в складі безсмертного людства – О. Сухово-Кобиліна, що отримала оригінальний розвиток у працях М. Федорова, і матеріалістичний панпсихізм К. Цюлковського, були творчо перероблені В. Вернадським, який врахував і прозріння П. Флоренського.

З ноологічної точки зору, духовне не ізольоване від матеріального, але є засобом його завершення, що відкриває нові, ще незвідані можливості матеріального середовища в його вже не тільки земному, але й усесвітньому обсязі. Перефразуючи аверінцевське визначення символу, можна сказати, що матеріальне стає духовною силою, а духовна сила дає збутися новим смисловим можливостям матерії. Водночас стає зрозуміло: уся так звана велика людська символіка має ноологічне походження, і саме це дозволяє їй ініціювати розвиток культури як людської діяльності, з перетворенням передусім самої людини.

Процес зниження рівня системно-ієрархічної структурованості, складності та поліфункціональності культурного комплексу, спільноти, окремих підсистем цього комплексу (спільноти), тобто повну або часткову деградацію даної локальної культури як системи, А. Флієр називає *соціально-культурною ентропією*. Хоча будь-яка локальна культура містить у собі певний пласт позасистемних явищ («маргінальних полів» та інших феноменів), її соціально інтегруюче ядро являє собою порівняно жорстко структуровану та ієрархізовану систему ціннісних орієнтацій, форм і норм соціальної організації та регуляції мов і каналів соціокультурної комунікації, комплексів культурних інститутів, стратифікованих способів життя, ідеології, моралі та моральності, церемоніальних і ритуальних форм

поведінки, механізмів соціалізації й інкультурації особистості, нормативних параметрів її соціальної та культурної адекватності спільноті, прийнятних форм інноваційної та творчої діяльності тощо

Частина елементів цього комплексу складається конвенціонально, на основі практичного досвіду соціального життя людей, передається від покоління до покоління за допомогою традицій, інша частина формується та регулюється за допомогою різних соціокультурних інститутів. Проте працюють вони як єдина, дуже складна, поліфункціональна та полісемантична система.

Соціально-культурна ентропія є порушенням (поступовим «розмиванням») функціональної цілісності та збалансованості цієї системи, її дисфункцією, що веде до зниження можливості ефективного регулювання соціального життя людей. Спостережувані ознаки соціально-культурної ентропії пов'язані передусім з наростаючими процесами маргіналізації населення, виходу все більшого числа людей із зони ефективного регулювання їх свідомості та поведінки засобами домінантної в певному співтоваристві культурної системи; падінням ефективності процедур соціалізації й інкультурації особистості членів спільноти засобами виховання, освіти, церкви; деградації підсистеми ціннісних орієнтацій тощо [87, с. 565–567].

Ентропії, що розуміється як саморуйнування та розпад, протистоїть *негентронія* як рух до впорядкування, до організації та «зростання» системи.

У процесі переходу до ноосфери велике значення надається Богоспівтворчості – руху людини назустріч Богу. У зв'язку з цим зауважимо, що «інтroversивний код» української ментальності «виявляється в різних формах втечі від зовнішнього світу до самоти – в ідеалізований, вигаданий міфічний світ. Чималу роль у процесі формування та закріплення в колективній свідомості інтroversивного коду зіграв релігійний фактор, зокрема, обраний великим князем Володимиром Святославовичем східний греко-візантійський варіант християнства, який є суто інтroversивним типом релігії, орієнтованим на внутрішній світ і рефлексію, а також на відтворення певної аксіологічної парадигми» [23, с. 168].

Для української культури основною передумовою сприйняття сучасним суспільством нової, орієнтованої на зворотний зв'язок

парадигми комунікаційних відносин, виявилось саме звертання до церкви та релігії, у взаєминах з якими виникає особливий тип комунікації, здатний синтезувати різні канали передачі інформації та різні форми людського спілкування, зокрема мистецькі.

Так виникає певний *духовний гуманістичний осередок* української соціокультурної традиції, спроможний навіть слугувати її своєрідним кодом; він визначає провідні аксіологічні орієнтири української ментальності та відповідає концепції «нового гуманізму», що наприкінці ХХ століття проголосила пріоритет загальнолюдських інтересів і почуттів [3, с. 379]. Отже, його можна вважати важливим показником системного ноологічного характеру даної традиції, що дозволяє визнавати негентропійні якості української культури на сучасному етапі її розвитку та самовизначення.